

Ryszard STEFANIK\*

<https://orcid.org/0000-0001-8079-9171>

## **Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie w „Akcji łączności fabryk (miasta) z wsią” w latach 1949–1954**

---

**Jak cytować [how to cite]:** Stefanik R., *Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie w „Akcji łączności fabryk (miasta) z wsią” w latach 1949–1954*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 4, s. 45–59.

---

### **Academy of Physical Education in Warsaw in “Action of Communication of Factories (City) and The Village” in the years 1949–1954**

#### **Abstract**

The article presents organization and course of “Action of Communication of the Factories (City) and The Village” at the Grounds of Academy of Physical Education in Warsaw in the years 1949–1954. The purpose of this propaganda actions was evoking the sense of solidarity between rural and urban environments, facilitating approval for forced deliveries of agricultural produce and live animals and for socialist reconstruction of village.

Creation and development tasks of Folk Sports Teams (Ludowe Zespoły Sportowe) were assigned to sports activists where village youths were supposed to gather. Also AWF in Warsaw took part in the said action. Next to establishing new LZS, conducting trainings and transferring of sports equipment, meetings with political lectures were also organized. During the period of agricultural field works groups of students traveled to villages helping in various farm activities among others in harvesting of cereals and digging potatoes and other vegetables. These meetings were made more attractive with cultural-educational programs and joint bonfires combined with dancing and singing.

---

\* dr, Uniwersytet Szczeciński, Wydział Kultury Fizycznej i Zdrowia, e-mail: Ryszard.stefanik@usz.edu.pl

The research was based on analysis of archive materials and available literature by applying the method of induction and deduction.

**Keywords:** history, physical culture, education of physical culture teachers in Poland, the period after 1945.

## Streszczenie

Artykuł przedstawia organizację i przebieg „Akcji łączności fabryk (miasta) z wsią” na terenie Akademii Wychowania Fizycznego w czasach stalinowskich (1949–1954). Celem tych propagandowych działań było wywołanie poczucia solidarności środowisk wiejskich z miejskimi, ułatwiającego aprobatę dla przymusowych dostaw produktów rolnych i żywcia oraz dla socjalistycznej przebudowy wsi. Dla działaczy sportowych przeznaczono zadania tworzenia i rozwoju Ludowych Zespołów Sportowych, w których miała się skupić młodzież wiejska. Także AWF w Warszawie przystąpiło do omawianej akcji. Obok zakładania nowych LZS, prowadzenia treningów i przekazywania sprzętu sportowego, organizowano także spotkania z odczytem politycznych referatów. W okresie prac polowych na wieś wyjeżdżały grupy studentów, pomagając w różnych czynnościach gospodarczych, m.in. w żniwach czy wykopkach. Uatrakcyjniano też spotkania programem kulturalno-oświatowym: wspólnym ogniskiem połączonym z tańcami i śpiewem.

W badaniach oparto się na analizie materiałów archiwalnych oraz dostępnej literatury, stosując metodę indukcji oraz dedukcji.

**Słowa kluczowe:** historia, kultura fizyczna, kształcenie nauczycieli wychowania fizycznego w Polsce, okres po 1945 r.

## Wstęp

Po zakończeniu drugiej wojny światowej komuniści stopniowo przejmowali władzę, rozprawiając się ze zbrojnym podziemiem. Po wygraniu, notabene sfałszowanych, wyborów w styczniu 1947 r. wyeliminowano także i legalną opozycję. Także na tzw. odcinku sportu przystąpiono do działań, których celem było narzucenie ideologicznych wartości i całkowite podporządkowanie władzy ludowej<sup>1</sup>. Duży problem stanowiła dla niej polska wieś. Choć przeprowadzono reformę rolną, nakładane stopniowo obciążenia, w tym podatek gruntowy, odwracały nastroje średnio- i małorolnych chłopów. Ponadto, z nieufnością odnoszono się do radykalnych haseł komunistów, którzy zaczęli także prowadzić nienawistną politykę wobec Kościoła katolickiego. Największy jednak strach wzbudzały plany kolektywizacji wsi. Władza, mając świadomość oporu ze strony indywidualnych gospodarzy, prowadziła szeroki zakres działań, w który zaangażowani byli przedstawiciele partii, organizacji młodzieżowych, lokalnej administracji oraz poszczególne środowiska miejskie. Najbardziej znana była „Akcja łączności fabryk (miasta) ze wsią”, w której brały udział także środowiska sportowe.

<sup>1</sup> P. Godlewski, *Sport w Polsce na tle politycznej rzeczywistości lat 1944–1956*, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Poznań 2006, s. 37.

Tego typu propagandowe oddziaływania były przedmiotem licznych opracowań, znajdując swoje miejsce w polskiej historiografii. Udział klubów i kół sportowych w omawianej akcji podejmowali badacze historii kultury fizycznej<sup>2</sup>. Osobne zasługi należy przypisać publikacjom omawiającym historię sportu w środowisku wiejskim. W tym przypadku niezrównanymi autorytetami są Eli-giusz Małolepszy – dla badań o wyznaczonych ramach chronologicznych kwe-rendy 1918–1939, oraz Rafał Szubert – zajmujący się organizacyjnymi, społecz-nymi i politycznymi uwarunkowaniami po drugiej wojnie światowej<sup>3</sup>. Brakuje natomiast opracowań przedstawiających poziom zaangażowania i rolę wyższych szkół wychowania fizycznego w akcji łączności miasta ze wsią w czasach stali-nowskich. Odpowiednie materiały, dotyczące Akademii Wychowania Fizycz-nego w Warszawie, zostały odnalezione w czasie badań nad społecznymi i poli-tycznymi aspektami kształcenia na uczelniach wychowania fizycznego w Polsce w latach 1945–1989, których wybrane wyniki zostały zaprezentowane w niniej-szej publikacji.

Akcję łączności miasta ze wsią, której główny fundament tworzył „Ruch łączności fabryk ze wsią”, rozpoczęto w 1948 r. Miała gwarantować zacieśnienie tzw. sojuszu robotniczo-chłopskiego jako jednej z doktryn socjalistycznego pań-stwa. W praktyce chodziło przede wszystkim o zbudowanie gospodarki uspołecz-nionej, uzależnionej od centralnego planowania. Dla miejskiego świata sportu, tj. klubów i przyzakładowych kół, przydzielono zadania tworzenia lub sprawowania opieki nad działającymi Ludowymi Zespołami Sportowymi (LZS). Udostępniano własnych szkoleniowców, obdarowywano sprzętem sportowym, organizowano wspólne treningi, zawody i rozgrywki<sup>4</sup>.

Ruch łączności miasta ze wsią, który, jak wspomniano wyżej, był jednym ze sposobów umacniania sojuszu robotniczo-chłopskiego, miał swoje ściśle propa-gandowo zarysowane idee. Jego oficjalnym celem było oczywiście umacnianie więzi między obydwo-ma środowiskami w imię wspólnych interesów. Innymi słowy, miał przynieść korzyści zarówno klasie robotniczej, jak i „chłopom pra-

<sup>2</sup> Zob. m.in.: G. Racinowski, R. Stefanik, *Odrzanka jest naszą pasją. Historia piłki nożnej w Radziszewie i Daleszewie w latach 1945–2016*, Wydawnictwo Regis, Gryfino 2016, s. 29–37.

<sup>3</sup> E. Małolepszy, *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2015; R. Szubert, *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych w Wielkopolsce w latach 1946–2016*, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2016; tenże, *Kultura fizyczna w przemianach polskiej wsi w latach 1944–1956*, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wrocław 2010; tenże, *Miejsce wiejskiej kultury fizycznej w strukturach państwowych w latach 1944–1956*, [w:] L. Nowak (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 7, Wydawnictwo Sonar, Gorzów Wlkp. 2006.

<sup>4</sup> R. Szubert, *Kultura fizyczna w przemianach wsi polskiej...*, s. 160–161; R. Stefanik, *Kultura fizyczna w środowisku wiejskim na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1950*, [w:] T. Drozdek-Małolepsza (red.), *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t. 1: *Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Polsce w końcu XIX i XX w.*, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2011, s. 219.

cującym”. Nie ulega jednak wątpliwości, że jego rzeczywistym zadaniem – w planie rządzących – było wprowadzenie nowego socjalistycznego ładu, ograniczenie prywatnego rynku oraz spekulacji. Komunistom w akcji przebudowy gospodarki miały pomóc środowiska miejskie. Samo uprzemysłowienie produkcji rolnej – w świetle propagandy – miało być darem klasy robotniczej dla polskiej wsi. W zamian za „pomoc” gospodarstwa rolne zostały obłożone przymusem dostaw płodów rolnych: zboża, ziemniaków i mleka, co było traktowane jako ich udział w planie narodowym (Plan 6-letni). Obowiązkowe dostawy żywca zostały wprowadzone w lutym 1952 r. i miały zabezpieczyć rynek spożywczy na terenie miast. Taka polityka wzbudzała niechęć, a następnie opór rolników, co skutkowało stałym spadkiem założonych planów dostaw. Z tych względów, obok prób zdobycia sympatii i działań propagandowych, przystąpiono do zorganizowanych ataków, od gróźb wobec „wrogów klasowych” godzących w sojusz robotniczo-chłopski i wspólne interesy, do realnych działań, tj. kar grzywien, aresztu, brutalnych rewizji wykonywanych przez funkcjonariuszy urzędów bezpieczeństwa, wspomaganych niejednokrotnie przez aktywistów partyjnych, członków Związku Młodzieży Polskiej (ZMP), czy junaków Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” (PO „SP”). Obok obowiązkowych dostaw, w 1952 r. doszła kwestia kampanii wyborczej do sejmu. Ekipy ruchu łączności miały wspomagać agitację wyborczą, rzecz jasna w kierunku jednomyślności co do wyboru kandydatów Frontu Narodowego.

W 1950 r., obok podniesionego podatku gruntowego, wprowadzono powszechny skup zboża. Kiedy zaś nastąpiło załamanie produkcji płodów rolnych z uwagi na wprowadzenie polityki kolektywizacji wsi, która doprowadziła do upadku wielu gospodarstw, w 1951 r. wprowadzono przymusowe dostawy zboża, a rok później także mleka, ziemniaków i zwierząt rzeźnych<sup>5</sup>. Partia musiała przystąpić do natychmiastowych działań. Jedną z form agitacji było udzielanie określonej pomocy, która miała na celu przede wszystkim zdobycie sympatii i zaufania wśród jak najszerzej grupy w środowisku wiejskim. Oczywiście, główna akcja skierowana była do wsi, gdzie funkcjonowały spółdzielnie produkcyjne, które należało odpowiednio wzmocnić. Główny ciężar, z oczywistych względów ideologicznych, ale i praktycznych, złożono na barki robotników fabryk i miejskich zakładów pracy. Członkowie tworzonych ekip łączności byli starannie dobierani. Znajdowali się w nich funkcjonariusze partyjni, aktyw związkowy, przedstawiciele określonych organizacji, np. Ligi Kobiet, ZMP, członkowie kół sportowych, czy zespołów artystycznych<sup>6</sup>. Często wysyłano na wieś całe zespoły sportowe z działaczami, które miały pomóc w działalności LZS w poszczególnych ośrod-

<sup>5</sup> Składnica Akt Wydziału Kultury Fizycznej i Zdrowia Uniwersytetu Szczecińskiego (SAWKFiZUS), *Ustawa o obowiązkowych dostawach zbóż*, „Poradnik Ruchu Łączności Fabryk ze Wsią”, Wydział Propagandy KC PZPR, 1952, nr 10, s. 35.

<sup>6</sup> SAWKFiZUS, „Poradnik Ruchu Łączności Fabryk ze Wsią”, Wydział Propagandy KC PZPR, 1952, nr 10, s. 41.

kach. Wiadomo, że wysyłani „agitatorzy” mieli za zadanie przekonywać o „patriotycznym” obowiązku wywiązywania się z przymusowych dostaw, regulowania należności wobec państwa (podatek gruntowy), odpowiedniego głosowania w czasie wyborów do sejm<sup>7</sup>.

Władza ludowa nie pozostawiała jakiegokolwiek marginesu dla społecznej inicjatywy. Wszystko musiało być drobiazgowo zaplanowane. Podobnie było w przypadku omawianej akcji. Według odgórnych wskazówek do działań typowane były uczelnie o silnej organizacji partyjnej i zatwierdzane przez Komitety Wojewódzkie PZPR. Po akceptacji przystępowano do powoływania komisji ruchu łączności na poszczególnych wydziałach oraz jednej uczelnianej, do której wchodził przedstawiciel komitetów uczelnianych PZPR (sekretarz lub członek egzekutywy), zarządów uczelnianych ZMP (przewodniczący lub członek prezydium), zakładowych organizacji związkowych, prorektorzy i przewodniczący wydziałowych komisji ruchu łączności. W składzie komisji wydziałowych przewidziano członków egzekutywy oddziałowych organizacji partyjnych, ZMP, związków zawodowych, prodziekanów oraz wybranych aktywistów. Należy oczywiście dodać, że wszyscy przedstawiciele omawianych komisji musieli być wytypowani, a na pewno zaakceptowani, przez komitety uczelniane PZPR w porozumieniu z rektorem i zarządem uczelnianym Związku Akademickiej Młodzieży Polskiej (ZAMP), a następnie ZMP. Przygotowane plany pracy poszczególnych komisji, a następnie sprawozdania podlegały kontroli wydziałów propagandy komitetów wojewódzkich i Komitetu Centralnego PZPR. Także same wsie musiały być dokładnie wytypowane. W myśl zaleceń władz centralnych wyższe szkoły techniczne (politechniki i wyższe szkoły inżynierskie) miały utrzymywać łączność z Państwowymi Ośrodkami Maszynowymi (POM), Państwowymi Gospodarstwami Rolnymi (PGR); wyższe szkoły rolnicze – głównie ze spółdzielniami produkcyjnymi i PGR-ami. Oczywiście, obok prac remontowych i technicznych (agrotechnicznych) polecano rozwijanie działalności propagandowej i kulturalno-oświatowej poprzez referaty, odczyty, pogadanki oraz występy zespołów artystycznych. Akademickie, obok działań politycznych, miały zajmować się poradnictwem w zakresie ochrony zdrowia<sup>8</sup>.

Prace ekip łączności ze wsią nie przynosiły zwykle należytych – z punktu widzenia władzy – efektów. Podejmowano więc odpowiednie uchwały, próbując mobilizować poszczególne ośrodki do efektywniejszych działań, zasilać je w materiały propagandowe, wyznaczając lokalnym komitetom partii zadania kontroli pracy omawianych ekip oraz wymiany niewłaściwych, tj. „niedojrzałych politycznie” i „moralnie”, członków. Zalecano także korzystanie z pomocy agitato-

<sup>7</sup> SAWKFiZUS, „Poradnik Ruchu Łączności Fabryk ze Wsią”, Wydział Propagandy KC PZPR, 1952, nr 11, s. 30.

<sup>8</sup> SAWKFiZUS, Instrukcja Wydziału Propagandy KC PZPR sposobu organizowania Ruchu łączności wyższych uczelni ze wsią do Wydziału Propagandy KW PZPR, Warszawa, 26 IX 1951, k. 1–3.

rów partyjnych, dobrze przygotowanych do pracy wśród chłopów, oraz czytelnictwo „Poradnika Łączności” wśród członków ekip<sup>9</sup>. W przypadku uczelni wyższych zagwarantowano zwrot kosztów przejazdu pracowników szkoły wyższej i studentów w celu wykonania prac o charakterze „polityczno-społecznym”<sup>10</sup>.

## Wyniki badań

Akcję pomocy wsi na terenie Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie oficjalnie zainicjowało koło PZPR instruktorów AWF w marcu 1949 r., choć faktycznie była to realizacja wytycznych KC PZPR. Prawie natychmiast dołączyli do nich partyjni przedstawiciele słuchaczy, którzy odpowiednią uchwałę podjęli na zebraniu własnego koła w dniu 16 marca. Zadaniem akcji było objęcie szkoleniem sportowym wybranej młodzieży wiejskiej i przygotowanie jej do Biegów Narodowych, czyli masowych biegów przełajowych, powiązanych propagandowo ze świętem 1 maja, co miało być wyrazem solidarności świata sportu z klasą robotniczą<sup>11</sup>. Także koło PZPR pracowników AWF w dniu 18 maja tego roku utworzyło komitet wsi, który wszedł w ścisłą współpracę z komitetem głównym działającym na terenie uczelni<sup>12</sup>. Kolejnym krokiem propagandowych działań, odzwierciedlonych w źródłach, było zaproszenie delegacji chłopów ze wsi Małocice na obchody Święta Odrodzenia na terenie uczelni na Bielanach w lipcu 1949 r.<sup>13</sup>

Następne działania były podejmowane od początku 1950 r. W tej akcji uczelnia była reprezentowana przez Zarząd Uczelniany Związku Akademickiego Młodzieży Polskiej, który skierował do pracy dwudziestu jeden studentów AWF, głównie z I roku, w charakterze instruktorów sportowych. Jeśli było to możliwe, kierowano ich poprzez delegacje wystawiane przez Zarząd Wojewódzki Związku Samopomocy Chłopskiej (fot. 1).

Członkowie organizacji młodzieżowej wysyłani byli od lutego 1950 r. do Ludowych Zespołów Sportowych, zwykle przy Uniwersytetach Niedzielných w podwarszawskich wsiach lub okolicznych powiatach. Obok pomocy w organizacji zajęć i treningów tworzone nowe LZS. Tak było na przykład w przypadku gromady Wieliszew, Chełpowo, Chlewnia, Baboszewo, Stanisławowo czy

<sup>9</sup> SAWKFiZUS, Uchwała KW PZPR w Warszawie w sprawie ruchu łączności fabryk ze wsią, Warszawa, 9 VII 1952 r., k. 1–3.

<sup>10</sup> Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), Główny Komitet Kultury Fizycznej w Warszawie, sygn. 132/15, Zarządzenia, uchwały, instrukcje, okólniki, 1952 r., Uchwała Prezydium Rządu z dnia 1 VII 1952 r. w sprawie zasad finansowania akcji łączności miasta ze wsią w szkolnictwie wyższym, k. 100.

<sup>11</sup> Archiwum Państwowe w Warszawie, Oddział w Milanówku, Akademia Wychowania Fizycznego, sygn. 219/I-1, Protokoły zebrań POP PZPR i posiedzeń Egzekutywy oraz zebrań Oddziałowej Organizacji Partii nr 1 i 2 Akademii Wychowania Fizycznego, 1949–1950, k. 35, 144.

<sup>12</sup> Tamże, s. 129.

<sup>13</sup> Tamże, s. 34.

Wólka Kozłowska. Wyjeżdżający słuchacze AWF nie wszędzie jednak uzyskiwali obiecaną pomoc. Dotyczyło to m.in. wsi Wieliszew, dokąd wyjechał w dniu 26 marca Zenon Mauthe. Ponieważ nikt nie został powiadomiony o jego przyjeździe, przedstawiciel ZAMP czekał na miejscową młodzież wychodzącą z kościoła z niedzielnej mszy. Na zorganizowanym zebraniu pomógł w wybraniu zarządu nowego koła LZS (fot. 2 i 3).

UNIwersytet NIEDZIELNY /UN/  
 ZWIĄZEK SAMOPOMOCY CHŁOPSKIEJ  
 ZARZĄD WOJEWÓDZKI  
 dn. 25 / V ..... 1950r.

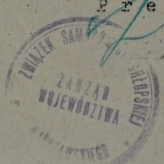
D E L E G A C J A

Zarząd Wojewódzki Związku Samopomocy Chłopskiej -- deleguje  
 Ob. *Kresniak*  
 NA teren *pow. W-wlsz.*  
 do *Wieliszew*  
 województwa  
 w celach *W. K. Rady na UN*

Delegacja ważna:  
 od dn. *14. V 50r.*  
 do dn. *16. V 50r.*

Uprasza się władze wojskowe i cywilne -- o udzielenie  
 Ob. ....

wszelkiej pomocy w zakrzucie korzy-  
 stania ze środków delegacji.

Kierownik Wydziału ..... Prezes:  


Kierownictwo Podstawowej Szkoły Powszechnej  
 w WIELISZEWIE  
 gm. Nieporęt  
 pow. Wareszowski

*Swierdzam przybycie  
 dn 14/ V 50r godz 15*

Fot. 1. Delegacja na wieś wydana przez Zarząd Wojewódzki Związku Samopomocy Chłopskiej w Warszawie

Źródło: SAWKFiZUS.

Sprawozdanie.

Z wyjazdu do gromady Wieliszewo pow. N-wa odbytego w dniu 26. III. 1950 r. w celu założenia L. Z. S. i instrukcji sportu. Wyjazd mój nastąpił według polecenia o godz. 9:00 P.K.S. am. Na miejscu znalazłem się o 10:45 zorganizowałem się ze o zebraniu M. N. mkt. nie był powiadomiony L. Z. S. złożyłem dzięki temu ze młodzież wychodzącą z kościoła powiadomieniem o celu swego przyjazdu prosząc by stawili się na zebraniu zorganizowanym w tamtej samej szkole przez jednostkę wopławy z Łęgrza. Do tego zebraniu przeprowadziłem zebranie z młodzieżą miejscową podczas którego wybrano zarząd L. Z. S. Wybraniem zarządu dałem wytyczne przez poczynionych obserwacji i normów wymagających że młodzież tej gromady chętnie będzie zmierzać tworzyć L. Z. S. W Wieliszewie koła Z.M.P. nie ma istnieje jedynie jed. m. s. poinformowano w sąsiedniej gromadzie do niego należy wybrany wice-przewodniczący zarządu L. Z. S. pracujący w P. G. R. Wieliszewo. Dodaję że zebrania wyznaczane przez kierowników M. N. w podobnych przedmiotach przeważnie nie odbywają się ponieważ w tym czasie ludność znajduje się w kościele również nie odbywają się one z winy organizującego ponieważ w oznaczonym czasie /terminu/ na nie nie przyjeżdża.

N-wa 27. III. 1950 r. Stanisław Za  
/student A.W.F./

Fot. 2. Sprawozdanie z wyjazdu do gromady Wieliszew w dniu 26 marca 1950 r.

Źródło: SAWKFIZUS.

Do \_\_\_\_\_

w \_\_\_\_\_

**Arkusze rejestracyjny Ludowego Zespołu Sportowego**

Województwo warszawskie Powiat Warszawa

Pocztą Legionowo Gmina Nieporęt Gromada Wieliszew  
(w której posiada L. Z. S.)

Zespół nosi nazwę L. Z. S.: Wieliszew  
(nazwa nieprzezmienny)

Skład Zarządu L. Z. S.:

L. p.	Pełniona funkcja	Nazwisko i imię	Data ur.	Wykształcenie		Zawód wykonywany	Pochodzenie społeczne	Ilość dzieci do lat	Organizacja sportowa, w której działa	Miejsce zamieszkania
				Ogólne	specjalne					
1	Przewodniczący	Witek Stanisław	1923	Maturo	nie	Pracownik Państw. Zakł.	chłopski	7 ha	Z.M.P.	Wieliszew
2	Przewodniczący	Wielki Józef	1923	6 let.	nie	rolniczy	chłopski	4 ha	Z.M.P.	Wieliszew
3	Sejmikar	Staniowski Stanisław	1927	nie posiada	nie	rolniczy	rolniczy	posiada	Z.M.P.	Wieliszew
4	Skarbnik	Stachnik Jan	1924	3 let.	nie	Tokarny	chłopski	5 ha	Z.B.P.O.	Wieliszew
5	Wzrostodan	Stefan Ryszard	1922	nie posiada	nie	rolniczy	chłopski	3 ha	Z.M.P.	Wieliszew
6										
7										
8										
9										

Ogólna ilość członków L. Z. S. 36 w tym: mężczyźni 34 kobiety 2

Fot. 3. Arkusze rejestracyjny LZS Wieliszew

Źródło: SAWKFIZUS.



Gwidonowi Grochowskiemu dopiero po trzecim przyjeździe do wsi Chlewnia udało się zebrać wystarczającą liczbę młodzieży do założenia LZS. Podobnie, kiedy Edmund Gilarski przyjechał do gminy Cegłów, nie mógł zrealizować założonych celów, bo nikt nie przyszedł na umówione spotkanie. Wspólnie z sołtysem i przewodniczącym ZMP ustalił termin kolejnego zebrania założycielskiego LZS<sup>14</sup>.

Koło LZS w Chełpowie założył inny słuchacz AWF – Władysław Łobodziński, który opiekował się zespołem w kolejnych miesiącach. Powstała sekcja lekkiej atletyki, piłki ręcznej (siatkówka i koszykówka) i piłki nożnej (przewodniczący LZS – Lech Hetkowski), a przyjeżdżający student prowadził ćwiczenia lekkoatletyczne, m.in. trening pchnięcia kulą, rzutu dyskiem, rzutu granatem, zajęcia siatkówki i koszykówki. Oprócz tego, na jednym z wyjazdów miał wygłosić referat o znaczeniu sportu wiejskiego w nowej politycznej rzeczywistości<sup>15</sup>.

Zwykle do tworzonych LZS wstępowali członkowie miejscowych kół ZMP, jak to było w przypadku gromad Chlewno czy Radzikowo. Trzeba jednak przyznać, że w świetle zachowanych sprawozdań młodzież chętnie garnęła się do zespołów sportowych. Nie wszędzie, oczywiście, miała odpowiednie warunki. We wsi Stanisławowo (przewodniczący LZS Jan Lipski) brakowało np. boiska do siatkówki, a ćwiczenia odbywały się na początku po prostu na łące, nad rzeką. Stopniowo jednak młodzież w czynach społecznych budowała własne urządzenia, jak np. w przypadku LZS Radzików, gdzie jej członkowie w zobowiązaniu 1-majowym przygotowali plac do gry w siatkówkę<sup>16</sup>. W trakcie całej akcji w pierwszej połowie 1950 r. zwykle prowadzono zajęcia z siatkówki, lekkiej atletyki (pchnięcie kulą, biegi sztafetowe, skoki wzwyż, w dal, biegi na przelaj), rzadziej z koszykówki i szczypiorniaka.

Studenci AWF przywozili także ze sobą sprzęt sportowy, którego zwykle nie było na wsi (zob. fot. 4 i 5). Kiedy Tadeusz Mieczkowski został skierowany do gospodarstwa PGR w Laskach (Zespół Błędów), przekazał dla miejscowej świetlicy siatkę i piłkę do siatkówki<sup>17</sup>. Jan Misiołek z kolei wyjechał w dniu 25 marca do LZS Wiązowna, który korzystał jeszcze z własnej nazwy: „Wiązowianka”. Miejscowym sportowcom przywiózł piłkę do siatkówki, siatkę oraz kulę lekkoatletyczną. Alojzy Chrószcz w Przewodowie za pomocą rękawic udostępnionych przez AWF przeprowadził pokazową walkę bokserską i inne zajęcia<sup>18</sup>.

Według zachowanych relacji i sprawozdań studenci organizowali treningi sportowe i zespoły LZS w 1950 r. we wsiach: Baboszewo, Cegłów, Chełpowo, Chlewnia, Chomiczówka, Drwalew, Dziedziążnia, Feliksów, Janówek – Góra, Kołbiel, Laski, Miszewo, Przewodowo, Radzików, Rudno, Stanisławów, Trojanów, Wiązowna, Wieliszew i Wólka Kozłowska.

<sup>14</sup> SAWKFiZUS, Edmund Gilarski, *Sprawozdanie z wyjazdu w dniu 26 III 1950 r. do Ceglówką celem założenia LZS, Warszawa 27 III 1950*, k. 1.

<sup>15</sup> SAWKFiZUS, W. Łobodziński, *Sprawozdanie z pobytu w LZS Chełpowo, Warszawa 17 IV 1950*, k. 1.

<sup>16</sup> SAWKFiZUS, Jan Chemycz, *Sprawozdanie z wyjazdu do wsi Radzików, Warszawa 27 III 1950*, k. 1.

<sup>17</sup> SAWKFiZUS, Pokwitowanie odbioru kompletu do siatkówki, Laski, 13 III 1950, k. 1.

<sup>18</sup> SAWKFiZUS, *Sprawozdanie z wyjazdu do Przewodowa, Warszawa 26 III 1950*, k. 1.



Fot. 4. Pokwitowanie odbioru sprzętu sportowego dla LZS „Wiązowianka”, 25 III 1950 r.

Źródło: SAWKFiZUS.



Fot. 5. Pokwitowanie odbioru sprzętu sportowego dla LZS Baboszewo, 26 III 1950 r.

Źródło: SAWKFiZUS.

W lipcu, kiedy słuchacze przebywali już na przerwie wakacyjnej, pracownicy uczelni lub inni zatrudniani na wakacyjnych kursach i obozach, w ramach zobowiązań lipcowych, realizowali różne działania, m.in. brali udział w „Akcji mia-

sto-wieś”. I tak na przykład dr Olgierd Zabłocki z kursu instruktorskiego na AWF Warszawa w dniu 16 lipca 1950 r. przebywał w PGR Nacpolsk, wykonując badania jako lekarz<sup>19</sup>.

Jesienią 300 słuchaczy AWF wyjechało do PGR w gm. Jeziorna w ramach programu łączności miasta ze wsią na „Akcję buraczaną”. Po pracy, w świetlicy przygotowano dla mieszkańców okolicznych gromad widowisko artystyczne<sup>20</sup>.

Akcja łączności miasta ze wsią była kontynuowana w 1951 r. W dalszym ciągu należała do zadań własnych ZMP. W pracach brało udział trzydziestu pięciu słuchaczy, którzy objeżdżali cztery podwarszawskie gminy. Przy tworzeniu i wspieraniu zespołów sportowych opierano się głównie na środowisku miejscowego ZMP, którego aktywiści zostawali zwykle przewodniczącymi LZS. Na nich też, obok studentów AWF, były nakładane dodatkowe obowiązki prowadzenia propagandowych akcji wśród rolników, do których należały na przykład zagadnienia walki klasowej. Co warto odnotować, w raportach składanych przez słuchaczy warszawskiej uczelni zanotowano trudności w zaopatrzeniu, jakie miały miejsce na terenie podwarszawskich wsi<sup>21</sup>.

W listopadzie 1951 r. 35 słuchaczy AWF wzięło udział w akcji agitacyjnej na wsi, na terenie czterech gmin, której celem było tłumaczenie potrzeby przymusowych dostaw i wyjaśnienia trudności występujących w zaopatrzeniu<sup>22</sup>.

Podobne działania prowadzono w 1952 r. Niestety, brakuje źródeł archiwalnych ukazujących zaangażowanie i zakres prowadzonych prac. Należy być jednak pewnym, że wraz z rosnącym doświadczeniem oraz naciskami ideologicznymi akcja nabierała większego rozmachu. Świadczyła o tym chociażby mobilizacja środowiska akademickiego. Utworzono trzy grupy, łącznie 59 osób, które brały udział w prowadzonych działaniach<sup>23</sup>. Jesienią 1952 r. 16 osób z II roku studiów brało też udział w akcji żniwnej w PGR Dybowo (Zespół Mikołajki). Obok prac polowych, słuchacze zorganizowali także wspólne śpiewy i tańce przy ognisku z miejscową młodzieżą<sup>24</sup>. W grudniu 1952 r. Podstawowa Organizacja Partyjna PZPR AWF Warszawa wysłała do KW PZPR skład Komisji uczelnianej łączności miasta ze wsią. Skład został też ustalony z Komitetem Dzielnicowym PZPR Warszawa-Żolibórz. Przewodniczącym tego gremium był Czesław Baran,

<sup>19</sup> Archiwum Państwowe w Warszawie, Oddział w Milanówku, Akademia Wychowania Fizycznego, sygn. 219/I-1, Protokoły zebrań POP PZPR i posiedzeń Egzekutywy oraz zebrań Oddziałowej Organizacji Partii nr 1 i 2 Akademii Wychowania Fizycznego, 1949–1950, k. 253.

<sup>20</sup> Archiwum Państwowe w Warszawie, Oddział w Milanówku, Akademia Wychowania Fizycznego, sygn. 219/I-2, Protokoły zebrań Komitetu Uczelnianego i zebrań POP PZPR oraz zebrań OOP nr 1 i 2 Akademii Wychowania Fizycznego, 1951, k. 36.

<sup>21</sup> Tamże, k. 169–170.

<sup>22</sup> Tamże, k. 165, 170.

<sup>23</sup> SAWKFiZUS, Wykaz uczestników ekip łączności miasta ze wsią w 1952 r., k. 1.

<sup>24</sup> Archiwum Państwowe w Warszawie, Oddział w Milanówku, Akademia Wychowania Fizycznego, sygn. 219/I-4, Protokoły posiedzeń Komitetu Uczelnianego PZPR i zebrań ogólnych POP oraz zebrań wyborczych OOP – 1 i 2, 1953, k. 260.

I sekretarz III Oddziałowej Organizacji Partyjnej AWF, a członkami: Jan Bilski, członek Komitetu Uczelnianego PZPR AWF, Tadeusz Woldanowski, członek ZMP, i Tadeusz Szubra, kierownik Roczego Kursu Wychowania Fizycznego AWF<sup>25</sup>. Z kolei w 1953 r. 50 osób brało udział w akcji żniwnej.

Na początku 1954 r. zamarła aktywność AWF w akcji łączności miasta ze wsią, chociaż Komitet Dzielnicowy PZPR przydzielił uczelni gromadę Malcanów. Może wynikało to z małego zainteresowania Jana Bilskiego, odpowiedzialnego za nadzór pracy na tym „odcinku”. Dopiero w drugiej połowie kwietnia utworzono czteroosobowy komitet i ekipa ZMP nawiązała kontakt z gromadami, Malcanów i Choboty w pow. Otwock. Przewidziano pomoc w wybudowaniu domu świetlicowego, zorganizowaniu koła ZMP i zespołu LZS. Miano się też na stałe opiekować wytypowanymi gromadami<sup>26</sup>. Zorganizowano cztery wyjazdy, jeden o charakterze sportowym (Malcanów), a pozostałe – artystycznym, na których zorganizowano ognisko ze śpiewem oraz zabawę taneczną. W dniu święta dziecka przywieziono dzieci z tych wsi na teren AWF, gdzie zorganizowano dla nich szereg zabaw i niespodzianek. W dniu 6 czerwca 1954 r. odbył się ostatni wyjazd do Chobot studentów AWF zorganizowanych w kole ZMP nr 5<sup>27</sup>.

Akcja łączności AWF z wsią była także planowana na obozie letnim w Giżycku w 1954 r. Choć brakuje materiałów archiwalnych potwierdzających realizację wytyczonych zadań, możemy się domyślać, że organizowano zabawy taneczne i ze śpiewem przy ognisku oraz imprezy sportowe<sup>28</sup>.

## Zakończenie

W 1955 r. zaprzestano aktywności w kierunku łączności miasta ze wsią, skupiając uwagę na niesieniu pomocy Hucie Warszawa w organizacji zespołów sportowych i działalności kulturalno-oświatowej (Akcja opieki nad Hutą Warszawa). Stopniowo zaczęło się też wyczuwać atmosferę zmęczenia nachalną indoktrynacją, która to atmosfera dała o sobie znać ze zwiększoną siłą w 1956 r., w czasach „odwilży”. Przełamano strach i zajmowano krytyczne stanowiska wobec partyjnych propagandzistów i doktrynerów typu Andrzeja Wohla, mgr. Edmunda Kosmana – dziekana, a wcześniej rektora AWF, Aleksandra Gutowskiego z Głównego Komitetu Kultury Fizycznej (GKKF), bezpośrednio nadzorującego działal-

<sup>25</sup> SAWKFiZUS, Skład Komisji uczelnianej łączności miasta ze wsią, Warszawa, 30 XII 1952, maszynopis, k. 1.

<sup>26</sup> Archiwum Państwowe w Warszawie, Oddział w Milanówku, Akademia Wychowania Fizycznego, sygn. 219/I-5, Protokoły posiedzeń Komitetu Uczelnianego zebrań ogólnych POP PZPR i zebrań OOP wyborczych nr 1 i 2 PZPR AWF, 1954, k. 113.

<sup>27</sup> Archiwum Państwowe w Warszawie, Oddział w Milanówku, Akademia Wychowania Fizycznego, sygn. 219/I-4, Protokoły posiedzeń Komitetu Uczelnianego PZPR i zebrań ogólnych POP oraz zebrań wyborczych OOP – 1 i 2, 1953, k. 46.

<sup>28</sup> SAWKFiZUS, Protokół z posiedzenia Komitetu POP z dnia 9 czerwca 1954 r., bez sygn., k. 1.

ność AWF, czy nawet Włodzimierza Reczka, przewodniczącego GKKF. Niestety, dyskusje szybko przybrały formę wzajemnych personalnych ataków. Znamienny był za to strajk studentów na AWF, który osobiście musiał rozładowywać rektor uczelni razem z przedstawicielem GKKF – A. Gutowskim, przystając na bytowe postulaty słuchaczy<sup>29</sup>. Ożywiona dyskusja i krytyka elit partyjnych nie przyniosła oczywiście żadnych zmian, umożliwiła jednak osobom, takim jak prof. Zygmunt Gilewicz czy prof. Włodzimierza Missiuro, krytykowanym przez Andrzeja Wohla za „idealistyczne” poglądy, przetrwać najtrudniejsze lata stalinowskiego terroru<sup>30</sup>.

Podsumowując, należy stwierdzić, iż pomimo narzucenia środowisku akademickiemu udziału w akcji łączności miasta z wsią, w świetle źródeł archiwalnych, działania były podejmowane zwykle z autentycznym zaangażowaniem i zrozumieniem potrzeby usportowienia grup młodzieży, pozbawionych na co dzień dostępu do nowoczesnej kultury fizycznej. Dzięki pracy społecznej studentów Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie powstało w omawianym okresie wiele zespołów LZS, a te już istniejące otrzymały odpowiednie wsparcie organizacyjne. W czasie wolnym od nauki (niedziele) młodzież akademicka wyjeżdżała na wieś, wioząc ze sobą sprzęt sportowy, prowadząc zajęcia, treningi, ale także tzw. pogadanki, czy odczytując przygotowane referaty. Tym samym warszawski ośrodek wniósł znaczący wkład w proces usportowienia środowiska wiejskiego oraz jego rozwój cywilizacyjny.



**Fot. 6.** Studenci AWF Warszawa podczas prac polowych w pierwszej połowie lat 50. XX w.

Źródło: SAWKFiZUS.

<sup>29</sup> Na temat strajku studentów AWF w 1956 r. zob. szerzej: I. Pisarski, *Październik 1956 na AWF*, „Absolwenci AWF” 2016, nr 1, s. 22–25.

<sup>30</sup> Archiwum AWF Warszawa, Posiedzenia Rady Wydziału Wychowania Fizycznego, 1954, sygn. WF 3/2, k. 9.

## Bibliografia

### A. Źródła

#### I. Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie:

Główny Komitet Kultury Fizycznej w Warszawie.

Archiwum Państwowe w Warszawie, Oddział w Milanówku:

Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie.

Składnica Akt Wydziału Kultury Fizycznej i Zdrowia Uniwersytetu Szczecińskiego:

Instrukcja Wydziału Propagandy KC PZPR sposobu organizowania Ruchu łączności wyższych uczelni ze wsią do Wydziału Propagandy KW PZPR, Warszawa, 26 IX 1951

Skład Komisji uczelnianej łączności miasta ze wsią, Warszawa, 30 XII 1952  
Sprawozdania z wyjazdów studentów AWF w Akcji łączności miasta ze wsią w 1950 r.

Pokwitowania odbioru sprzętu sportowego w ramach Akcji łączności miasta ze wsią w 1950 r.

#### II. Prasa

„Poradnik ruchu łączności fabryk ze wsi”, Wydział Propagandy KC PZPR, 1952, nr 10 (SAWKFiZUS).

„Poradnik ruchu łączności fabryk ze wsią”, Wydział Propagandy KC PZPR, 1952, nr 11 (SAWKFiZUS).

### B. Literatura

Godlewski P., *Sport w Polsce na tle politycznej rzeczywistości lat 1944–1956*, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Poznań 2006.

Małolepszy E., *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2015.

Racinowski G., Stefanik R., *Odrzanka jest naszą pasją. Historia piłki nożnej w Radziszewie i Daleszewie w latach 1945–2016*, Wydawnictwo Regis, Gryfino 2016.

Stefanik R., *Kultura fizyczna w środowisku wiejskim na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1950*, [w:] T. Drozdek-Małolepsza (red.), *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t. 1: *Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Polsce w końcu XIX i XX w.*, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2011, s. 211–224.

Szubert R., *Działalność Ludowych Zespołów Sportowych w Wielkopolsce w latach 1946–2016*, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2016.

Szubert R., *Kultura fizyczna w przemianach polskiej wsi w latach 1944–1956*, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wrocław 2010.

Szubert R., *Miejsce wiejskiej kultury fizycznej w strukturach państwowych w latach 1944–1956*, [w:] L. Nowak (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 7, Wydawnictwo Sonar, Gorzów Wlkp. 2006, s. 345–356.

---

### **Deklaracja braku konfliktu interesów**

Autor deklaruje brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie w „Akcji łączności fabryk (miasta) z wsią” w latach 1949–1954*.

### **Finansowanie**

Autor nie otrzymał żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie w „Akcji łączności fabryk (miasta) z wsią” w latach 1949–1954*.

### **Declaration of Conflicting Interests**

The author declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie w “Akcji łączności fabryk (miasta) z wsią” w latach 1949–1954*.

### **Funding**

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie w “Akcji łączności fabryk (miasta) z wsią” w latach 1949–1954*.

---